

Silkeborg

Af de fire arresthuse i gl. Skanderborg amt i 1923 består i dag kun Silkeborg på samme sted, Horsens er blevet flyttet til statsfængslet Østjylland, medens Skanderborg og Brædstrup er nedlagt.

Som Esbjerg og Herning er også Silkeborg en meget ung by, grundlagt ikke blot omkring en fabrik,

Velkommen til Silkeborg.

men næsten som en fabrik, da Christian den Ottende i 1844 forpagtede den forfaldne hovedgård Silkeborgs jorder til brødrene Drewsen og gav dem ret til at udnytte vandkraften til anlæggelse af en papirfabrik samt i 1845-46 oprettede handelspladsen – først fra 1900 købstaden – Silkeborg. Med hensyn til rets- og politivæsenet hørte handelspladsen under herredsfogden i Hjlemslev-Gjern med sæde i Skanderborg, hvor også arresten lå, men det var uundgåeligt, at en talrig nybyggerbefolkning medførte fuldskab og slagsmål, så en ordning af justitsen var påkrævet. Ved Kgl. åbent brev i 1847 udnævntes hovedgårdens godsforvalter til politiinspektør, og i 1848 toges det første spæde skridt mod et arrestvæsen ved indretning af en lille bygning øst for hovedgården med en enkelt celle, men med den mangel, at der måtte holdes stadig bevogtning for enhver forbryder, som ikke godvilligt ville blive der. Indretning af en regulær jurisdiktion, det eneste fornuftige skridt, udsattes nogle år på grund af betydelige krav om godtgørelse fra de to herredsfogder, der skulle afgive land – den anden var herredsfogden i Tyrsting-Vrads (Brædstrup) – men det traf sig så heldigt, at der i 1853 opstod vakance i begge embeder på én gang, og i 1854 oprettedes Silkeborg birk. Da den nyudnævnte birkedommer *Georg Vilhelm Louis Drechsel* spurgte amtmanden i Skanderborg, hvor han skulle åbne retten og have arrestanter, svarede amtmanden, at han måtte leje et retslokale selv og bruge arresterne i Skanderborg og Brædstrup. Hvor birkeretten havde tingsted de første år, ved ikke engang den grundige

byhistoriker Otto Bisgaard, men da amtmanden og amtsrådet ømmede sig over de store befodringsudgifter for arrestanterne, som skulle køres 12 mil for hvert enkelt forhør, var det en stor lettelse for alle, at der allerede 1857 stod et flot råd-, ting- og arresthus på Torvet, røde mursten, to stokværk, gotisk stil, trappegavle, sågar et lille tårn med kuppel og spir midt på facaden, tre fag på hver side af dette. I sit kønne digt »Silkeborgs Herlighed« fra 1858 synger byens præst, den tidligere syngespilsforfatter *J. Chr. Hostrup* muntert »Vi har et Hus til Lov og Dom / i purpurfarvet Kjole, / vi har en Kirke, der faldt om, / og saa en husvild Skole«. Silkeborg Avis hilste også i sin store artikel af 18. november 1857 velkommen, at der var anbragt et ur i tårnet, idet andre ure i byen havde afvejet en halv time eller mere fra hinanden, men nu kunne man stille sit ur efter rådhuset.

Arkitekten var den lokale *H. Chr. Zeltner* (1828-1889), som få år inden havde leveret tegningerne til

Horsens rådhus. Han var en af byens bedste sønner, veteran fra Treårskrigen, ridder, opførte også boligerne til præsten og distriktslægen i Silkeborg i skiftende historiske stilarter. Han ophørte tidligt med at virke som arkitekt, men var også indehaver af et jernstøberi og fra 1857 til sin død medlem af Silkeborg kommunalbestyrelse, i mange år dens formand. Lidt paradoksalt for denne fuldtro højremand, der selv havde bygget rådhuset, prægedes hans senere år af sammenstød med den stivnakkede birkedommer, hvem han endog opfordrede til at tage sin afsked, i øvrigt uden held, idet Drechsel forblev i embedet til 1886.

Tegningen af rådhusets facade mod gården viser ni små tremmevinduer, fire i stueetagen og fem på første sal, så der har vel været en halv snes stykker, i øvrigt også ovenlys. Tabellerne for arrestdage viser hyppigst 6-7 som største belæg, enkelte år dog 10. Ingen fange er gået over i historien; den eneste straf-

Tinghuset med arresthuset bagved.

Personalet har fælles kantine med politiet. Så gode kantineforhold findes ikke mange steder.

fesag, som omtales i Dalsgaard Niensens byhistorie, er skandalesagen om den 13-årige Marius Olsen, der i 1886 af birkedommer Drechsel idømtes ti slag ris for at have sunget »Ministersangen« med ordene »Ned med Estrup« på vej hjem fra bespisningen af de fattige børn på Kongens fødselsdag, hvilken afstraffelse fandt sted i hjemmet, ikke på rådhuset.

Retsreformen, den byrådsvalgte borgmester og den kommunale forvaltnings stadig voksende pladsbehov gjorde her som andetsteds en skilsmisse naturlig, og i 1920-21 byggedes et ting- og arresthus, røde mursten, to stokværk, arkitekt *Frimodt Clausen*. Som nu almindeligt fik arresten en hel fløj for sig selv, nu med en kapacitet på 15 (i 1923), lidt flere end tidligere.

En avisartikel fra 1976 beskriver »det lille fængsel« i Silkeborg, 20 indsatte, personale på 14. Mad fra arresthusets køkken var nu afløst af dybfrosset mad

fra fængslet i Sdr. Omme, der varmedes op i arresthuset, hvad fangerne klagede kraftigt over; arrestforvareren indrømmede, at nedfrosne kartofler aldrig bliver særlig gode. Hver celle havde et køleskab til opbevaring af mad og drikkevarer. Leje af fjernsyn kostede fem kroner om dagen, hvilket måtte være overkommeligt for enhver. En indsat, der var idømt fængsel i 2 år 6 måneder og havde siddet tre måneder i arresten, sagde nok, at man blev skør af at være låst inde, men indrømmede, at han blev behandlet godt, og at der var et godt sammenhold.

Arrestuspræst *Lena Bentsen* i Aalborg har fortalt, at en udøbt indsat 5-6 år tilbage havde bedt hende om at døbe ham og havde fastholdt ønsket, da han overførtes til Silkeborg arrest, hvilket hun naturligvis opfyldte. Han havde minsandten inviteret alle de indsatte med til dåben. Den gejstlige betjening af arresthusene tages prisværdigt alvorligt.

Silkeborg arrest må være en rar arbejdsplads. Da fængselsbetjent Anders Fisker løslodes »på prøve« (løsladelsesprotokollen) i 1980 efter 35 år, havde han kort forinden sin første og eneste sygedag, hvilket fik hans chef, arrestforvarer Kaj Christensen til at sige, at det var på tide, at han gik af, »nu begynder du jo at gå og blive syg!« Christensen selv havde 44 år bag sig, da han gik på pension i 1986, og min hjemmelsmand, fhv. overvagtimester *Jens Kjær*, nåede 40 år, heraf 37 i Silkeborg, indtil han i 2004 gik af umiddelbart efter at have fået fortjenstmedaljen. Arbejdstiden svarer nu til det civile samfund. Da Kjær begyndte i 1967, bestod den samlede styrke af fem mand, og med to på døgnvagt gav det fridag hver femte dag, altså hvis ingen var syge, ellers faldt fridagen bort. Da han gik af, var der arrestforvareren, overvagtimesteren og 11 betjente. Syv-otte gange nåede han at fejre juleaften i arresten, men han var mere ked af, at straffesagerne for to af de indsatte gik så trægt, at de nåede at fejre jul både 1995 og 1996 i arresten.

Christensen talte i sit afskedsinterview 1. maj 1986 med varme om spritterne – om end fra »en længst forsvunden tid« – f.eks. ham, der kom tre-fire gange om året og altid fik sit tøj kasseret ved indsættelsen, hvorefter han, der havde penge nok, sendte personalet ud for at købe nyt til ham. Ikke sjældent dukkede løsladte op for at sige tak for sidst eller endog med en buket til køkkenpersonalet, det opnår ordningen med den dybfrosne mad fra Sdr. Omme vist ikke. Sprittere kunne dog være langt nede, Kjær fortæller om en, der ringede på klokken og sagde, at cellen var fuld af slanger. Han fik en kost og en stor papkasse til at putte slangerne i, og næste morgen havde han glemt alt om slangerne. Personalet kunne tillade sig en *practical joke* over for et mindre brud på reglementet: Inden de indsatte afleverede fyrtøjet om aftenen, samlede de vat i en pose og hældte tændvædske ud over det, hvorefter de om natten lavede en gnist ved hjælp af et glasskår og en fyrsten, så de kunne tænde en cigaret. Personalet, som var klar over denne trafik, det svandt jo i vattet, udskiftede en gang fyrstenen med et søm, men påtalte ikke forholdet over for syn-

deren, der næste morgen klagede over at have fået vabler af at prøve på at tænde en smøg.

Alt var ikke idyl i arresten. I 1972 blev Kjær overfaldet af to fanger i en fællescelle, der fratog ham hans nøgler. Den ene låste to gitterdøre op og sprang ud ad et vindue, da han ikke kunne åbne hovedgitterdøren, men den anden, som efter planen skulle have lukket Kjær inde i den tomme celle, mislykkedes i sit forehavende, hvorefter Kjær fór efter ham og hagede sig fast i ham, indtil politiet kunne komme til hjælp. De to idømtes fængsel i 6 og 9 måneder for overfaldet på Kjær. I 1986 gravede tre mand et hul i muren i en fællescelle seks meter over jorden ved hjælp af et par spiseskeer, hvorefter de flygtede ved hjælp af sammenbundne lagner. Herefter sikredes de to tremandsceller med strækmetal helt op til loftet i 3½ meters højde samt dobbelt armatur. Lidt mere tragikomisk

Mange arresthuse har vanskelige forhold, når det gælder om at få produktionsemner ind og færdigvarer ud.

SILKEBORG

var en flugt i 1993, hvor det lykkedes to indsatte at bøje to tremmer i en nyinstalleret dør fra hinanden, hvorefter de sprang gennem et vindue fire meter ned og forcerede muren. Politiet kunne få timer efter anholde dem, da en indigneret taxachauffør, som havde kørt dem fra Hammel til Randers, anmeldte dem for at være løbet fra regningen.

Kjær skjuler ikke de tristeste tildragelser i arresten, selvmordene. En 29-årig afrikaner, der i 1998 fængsledes for to forhold af voldtægt og mistænktes for en lang række tilsvarende forhold helt tilbage i 1995 – signalementet gik selvfølgelig hver gang på hudfarven – og som ikke skønnedes selvmordstruet,

hængte sig i snoren i sine joggingbukser. I 2000 trak en strafafsoner en plasticpose over hovedet og bandt den til om halsen. Han fandtes først næste morgen, og så var det for sent. Selvmord kan aldrig forhindres helt.

I 2009 var kapaciteten 20 og den gennemsnitlige udnyttelsesprocent 93,4, så der er god brug for de 20 pladser. I 1985 nåede 500-600 børn og voksne dog at ruske tremmer på én gang under et »åbent hus«-arrangement på en kriminalpræventivdag. Af de store smil på billedet af børnene i Midtjyllands Avis kan man nu ikke udlæse nogen særligt afskrækkende virkning af opholdet!

*Værelse, der anvendes til forbehandling af misbrugere.
Mange arresthuse har såkaldte forbehandlingsprogrammer, hvor behandlere udefra kommer i arresten.*